

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ПІДПРИЄМНИЦТВА: СУЧАСНИЙ ТЕОРЕТИЧНИЙ
ДИСКУРС**

МОНОГРАФІЯ

Видавництво "Магнолія 2006"

Львів

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

Р е ц е н з е н т и:

Бавико О.Є., доктор економічних наук, доцент
(Одеський національний політехнічний університет)

Рспіна І.М., доктор економічних наук, професор (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана)

Слободянюк Н.О., доктор економічних наук, доцент (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського)

С-69 Соціально-економічна безпека підприємництва: сучасний теоретичний дискурс: монографія /С.В. Волошина, О.В. Роженко та ін.; під заг. ред. д.е.н., проф. О.Б. Чернеги, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Львів: Магнолія 2006, - 247 с.

У монографії висвітлено комплекс теоретико-методичних та аналітично-практичних питань, що визначають механізм управління соціально-економічною безпекою підприємництва різних сфер національної економіки.

Основна увага приділена оцінці та аналізу загроз та факторів соціально-економічної безпеки підприємництва, дослідженню засад соціального аспекту забезпечення безпеки підприємництва та інтеграційно орієнтованого бізнесу.

Монографія призначена для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей закладів вищої освіти, менеджерів і професіоналів усіх економічних рівнів управлінської діяльності.

УДК 658:330.11.66-049.5

ISBN 978-617-574-156-6

© С.В. Волошина,
О.В., Роженко та ін.

© "Магнолія 2006"

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	12
1.1 Розвиток сутнісних характеристик соціально-економічної безпеки підприємництва в умовах глобалізації.....	12
1.2 Розвиток трудового потенціалу як фактора соціально-економічної безпеки підприємства.....	26
1.3 Шляхи відтворення трудового потенціалу як основа у забезпеченні безпеки підприємства.....	39
1.4 Неузгодженість економічної та облікової термінології щодо винагород працівникам як загроза соціально-економічній безпеці підприємництва.....	53
Висновки з розділу 1	60
Література	62
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	68
2.1 Нормування праці як протидія внутрішнім загрозам розвитку підприємства: методичний контекст	68
2.2 Оцінка інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства	76
2.3 Моделювання показників економічної безпеки автотранспортних підприємств.....	85
2.4 Удосконалення системи формування інформаційного накопичувача щодо оцінювання економічної безпеки підприємств: людський потенціал і методичний інструментарій	98
Висновки з розділу 2	119
Література	122
РОЗДІЛ 3 АНАЛІТИЧНІ ОЦІНКИ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	130

3.1 Нерівність доходів населення України як перешкода розвитку людського капіталу	130
3.2 Оцінка безпеки трудових ресурсів добувних підприємств Кривбасу, як базис формування їх кадрової політики.....	143
3.3 Демоекономічні тенденції в Україні в контексті оцінки демографічної безпеки бізнес-середовища.....	148
3.4 Податкові аспекти економічної безпеки підприємства.....	161
3.5 Оцінка показників соціально-економічної безпеки підприємств торгівлі в Україні	174
Висновки з розділу 3	182
Література	184
РОЗДІЛ 4	191
МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ СТАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	191
4.1 Корпоративний університет на підприємствах малого та середнього бізнесу як елемент їх соціально-економічної безпеки	191
4.2 Соціально-економічний захист працівників підприємств, що мають статус внутрішньо переміщених осіб.....	200
4.3 Управління асортиментом в рамках забезпечення соціально-економічної безпеки розвитку підприємництва.....	210
4.4 Вплив військових конфліктів на складові соціально-економічної безпеки підприємництва в Україні	221
Висновки з розділу 4	232
Література	234
ВИСНОВКИ.....	239

ВСТУП

Світова фінансова криза початку ХХІ ст. призвела до суттєвого порушення стабільності соціально-економічних процесів у значній частині суспільства, у діяльності вітчизняних підприємницьких структур, зокрема, через зниження їх ефективності та банкрутство.

Посткризові зміни соціально-економічного розвитку країни, що супроводжувалися інтеграційними та глобалізаційними процесами не призвели до зростання показників соціальної та економічної ефективності суб'єктів вітчизняного підприємництва. Навпаки, спостерігаються такі процеси та явища, як: відтік робочої сили різних рівнів кваліфікації, погіршуються умови праці, реальна заробітна плата має тенденції зростання нижчі від номінальної, диференціація доходів економічно активного населення занадто висока, удорожчання та ускладнення формування капіталу тощо. Отже, вітчизняні підприємницькі структури опинилися в умовах, в яких є потреба в розробці та впровадженні удосконалених механізмів управління соціально-економічною безпекою підприємництва.

Теоретико-методичні аспекти соціально-економічної безпеки підприємництва вивчалися багатьма вченими (Симонов С.Г., Гоббс Т., Осовська Т.В., Гуськов Ю.В., Пастернак-Таранушенко Г., Зінченко О.В., Беляєвської-Плотник Л.А., Швайба Д., Кудряченко А., Бочан І.О., Лук'яненко Д.Г., Білецька К.В., Богиня Д.П., Ляшенко О.М., Васильців Т.Г. та інші). Ними докладно досліджено основні концептуальні положення соціально-економічної безпеки підприємництва і проблематику їх реалізації в існуючих економічних системах. Але недостатньо дослідженими залишаються питання особливостей соціально-економічної безпеки підприємництва в умовах інтеграційних та глобальних змін, формування відповідної теоретико-методичної бази на мікрорівні, розробки необхідних механізмів управління даного процесу.

Метою монографії є розробка теоретико-методичних та аналітично-практичних питань, що визначають механізм управління соціально-

економічною безпекою підприємництва різних сфер національної економіки.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено наступні науково-практичні завдання:

- розглянути соціально-економічні основи безпеки, зокрема її теоретико-методологічні аспекти, дослідити сучасні умови функціонування підприємництва;

- розкрити основи трудового потенціалу підприємства як одного з основних факторів розвитку соціально-економічної безпеки підприємства;

- дослідити окремі аспекти соціально-економічних проблем щодо відтворення трудового потенціалу та обґрунтування напрямків по їх подоланню в контексті безпеки підприємства;

- узагальнити теоретичні положення й уточнити економічну сутність поняття «винагороди працівникам» та встановити доцільність його застосування підприємствам, дослідити нормативно-правове забезпечення та виявити проблеми, що виникають щодо категорії «винагород працівникам» та впливають на соціально-економічну безпеку підприємств, проаналізувати існуючі підходи до класифікації винагород працівникам та окреслити напрями її подальшого розвитку;

- продовжити розвиток наукових підходів до оцінювання ефективності нормування праці на підприємстві та обґрунтування напрямків реформування даного процесу;

- удосконалити методику оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства на основі комплексного підходу з урахуванням галузевої ознаки;

- детермінувати основні методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, розробити методичний підхід щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємств на підґрунті застосування методу факторного аналізу;

- оцінити взаємозв'язок між інноваційним сегментом людського потенціалу та рівнем економічної безпеки підприємства, поглибити сутнісну

характеристику понятійних категорій даного процесу та розробити інтегральний показник його оцінювання для розширення інформаційного ресурсу, який здатен сприяти управлінському рішенню в сфері зниження загроз в життєдіяльності підприємства;

- діагностувати стан економічної нерівності населення України та визначення її наслідків для розвитку людського капіталу;

- оцінити безпеку трудових ресурсів й розробити механізм формування кадрової політики на основі її стану добувних підприємств Кривбасу, які в свою чергу сприятимуть ефективній реалізації основних принципів забезпечення економічної безпеки підприємства;

- визначити загальні демоекономічні тенденції в Україні, їх оцінювання в контексті створення об'єктивних передумов для досягнення країною європейського вектору розвитку і подолання загроз і небезпек бізнес-середовища;

- розкрити макро і мікроекономічні податкові аспекти економічної безпеки, методики аналізу податкової структури та податкового навантаження з метою зменшення ризиків і загроз податкової безпеки підприємства;

- оцінити сучасний стан та показники соціально-економічної безпеки підприємств торгівлі в Україні, а також обґрунтувати напрямки їх удосконалення в умовах ринкової економіки;

- розробити концепцію корпоративних університетів підприємств малого та середнього бізнесу як основи підвищення їх кадрової та соціально-економічної безпеки;

- дослідження проблеми реалізації та ефективності соціально-економічних гарантій, які надаються працівникам підприємств, що мають статус внутрішньо переміщених осіб;

- розробити підходи до визначення основних напрямів формування асортименту в рамках забезпечення соціально-економічної безпеки розвитку підприємництва, на прикладі продуктів для дитячого харчування на основі комплексного аналізу і наукового обґрунтування;

- аналіз впливу військових конфліктів на складові соціально-економічної безпеки підприємництва в Україні.

Об'єктом дослідження виступає соціально-економічна безпека підприємництва.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методичних і практичних питань, які визначають механізм управління соціально-економічною безпекою підприємництва.

Методи дослідження. Отримані теоретичні і практичні результати дослідження ґрунтуються на базі використання положень сучасної теорії економічної думки, загальної теорії управління, стратегічного та антикризового управління.

У процесі вирішення поставлених завдань використовувались наступні загальнонаукові та спеціальні методи: порівняльного аналізу – в ході дослідження підходів до розуміння композиції процесів соціально-економічної безпеки підприємництва; узагальнення та наукового абстрагування – в процесі визначення сутності та формулювання змісту понятійно-категоріального апарату дослідження; структурно-функціонального аналізу – для визначення основних складових елементів моделей соціально-економічної безпеки підприємництва; графічний і табличний – для наочної ілюстрації матеріалів дослідження, структури та динаміки висвітлених процесів соціально-економічної безпеки підприємництва та інші.

Інформаційною базою дослідження виступали законодавчо-нормативні акти з господарських питань, вітчизняні й зарубіжні джерела інформації, включаючи монографії, збірники наукових праць, матеріали періодичних видань, наукових конференцій, автореферати дисертацій, інформація зі всесвітньої мережі Інтернет, офіційні дані Державного комітету статистики України, планова і звітна інформація вітчизняних підприємницьких структур.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні і подальшому розвитку:

- понятійно-категорійного апарату досліджуваної предметної області

через уточнення сутності категорій «безпека», «економічна безпека», «соціальна безпека», «соціально-економічна безпека», «трудоий потенціал підприємства», «інноваційний сегмент людського потенціалу» та «оцінювання інновації в економічній безпеці». Удосконалено поняття «соціально-економічна безпека підприємництва» в контексті глобалізації;

- науково-практичних рекомендацій по реформуванню нормування праці на вітчизняних підприємствах, які протидіють внутрішнім загрозам розвитку підприємства, в контексті відтворення трудового потенціалу, роз'яснено його місце серед підсистем управління суспільною працею, означено його сутність з точки зору матеріально-речової і суспільної сторони, обґрунтовано неузгодженість економічної термінології щодо категорії «винагород працівникам» та розроблено рекомендацій з поліпшення соціально-економічної безпеки підприємництва, змінам та доповненням в чинне законодавство, яке регулює правовідносини в галузі надання соціально-економічних гарантій працівникам підприємств, що мають статус внутрішньо переміщених осіб, нівелювання впливів військових конфліктів на складові соціально-економічної безпеки підприємництва в Україні;

- теоретичних підходів до виділення класифікаційних ознак асортименту товарів та напрямів формування асортименту продуктів дитячого харчування, які на противагу існуючим дозволяють обрати методи оптимізації асортименту відповідно до умов мінливого ринкового середовища, теорії людського капіталу підприємства на основі визначення взаємозв'язку між нерівністю доходів населення і характеристиками даного капіталу, подолання сучасних кадрових проблем та створення сучасних корпоративних університетів;

- концептуальних методологічних моделей: економічної безпеки автотранспортних підприємств, інтегральний показник оцінки економічної безпеки підприємства на базі критерію реінвестування немобільних активів, пропозицій на мікрорівні щодо зниження ризиків і загроз податкової безпеки підприємства через формування відповідної системи обліку податкових розрахунків;

- методичного інструментарію оцінювання рівня інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства, економічної безпеки підприємств, розробки механізму формування кадрової політики на основі стану безпеки трудових ресурсів добувного підприємства, оцінювання демографічної безпеки як складника зовнішнього економічного середовища і безпеки ведення бізнесу шляхом уточнення бази порівняння, встановлення основних трендів розвитку демографічних та економічних факторів, чинники, що впливають на стан соціально-економічної безпеки підприємств торгівлі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у формуванні комплексу методичних підходів до поглибленої діагностики стану соціально-економічної безпеки підприємництва та розробці практичних рекомендацій щодо його забезпечення в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів.

Монографія підготовлена колективом науковців:

- від Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг):

- д.е.н., проф. О.Б. Чернега (chernega@donnuet.edu.ua) – вступ;
- д.е.н., проф. Т.В. Кожухова (kozuhova@donnuet.edu.ua) – підрозділ 3.4;
- к.е.н., доц. С.В. Волошина (voloshyna@donnuet.edu.ua) – підрозділи 2.1, 3.1, 3.3;
- к.е.н., доц. П.Д. Каминський (kaminsky@donnuet.edu.ua) – підрозділ 1.2;
- к.е.н., доц. Ю.В. Штик (shtyk@donnuet.edu.ua) – підрозділ 1.4;
- к.е.н., доц. О.В. Роженко (rozenko@donnuet.edu.ua) – підрозділи 2.2, 3,2;
- к.е.н., доц. Н.М. Скляр (Sklyar@donnuet.edu.ua) – підрозділ 4.4;
- к.е.н., доц. В.С. Котковський (kotkovskyy@donnuet.edu.ua) – підрозділ 2.4;
- к.е.н., доц. О.М. Кондратюк (kondratuk@donnuet.edu.ua) – підрозділ 3.4;
- к.е.н., доц. К.С. Хаврова (havrova@donnuet.edu.ua) – підрозділ 3.5;
- к.ю.н., доц. І.В. Шульженко (shulzhenko@donnuet.edu.ua) – підрозділ 4.2;
- к.е.н., доц. Ю.Ф. Гудзь (Gudz@donnuet.edu.ua) - підрозділ 4.2;
- к.е.н., доц. О.В. Булгакова (bulhakova@donnuet.edu.ua) – підрозділ 4.3;

- асистент Л.Д. Костакова (kostakova@donnuet.edu.ua) – підрозділ 1.3;
- аспірант Д.Р. Калініченко (kalinichenko@donnuet.edu.ua) – підрозділ 1.1;
- аспірант М.Є. Бондарчук (bondarchuk@donnuet.edu.ua) - – підрозділ 1.1;
- аспірант А.В. Скубіліна (skubilina@donnuet.edu.ua) – підрозділ 3.1;
- здобувач О.А. Грищук (grischuk@donnuet.edu.ua) – підрозділ 3.5;
- здобувач Л.М. Плужнікова (pluzhnikova@donnuet.edu.ua) - підрозділ 3.5.
- від Харківського національного автомобільно-дорожнього університету:
- к.е.н., доц. А.В. Нікітіна (n-a-v-1@ukr.net) – підрозділ 2.3.
- від Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»:
- к.е.н., доц. О.М. Проволоцька (helenpro@gmail.com) – підрозділ 3.3;
- від Криворізького національного університету:
- к.е.н., доц. С.В. Капітула (sergkapitula@i.ua) – підрозділ 4.1;
- Хамаїлі Акрам (taktouk63@gmail.com) - підрозділ 4.1.
- від Криворізького державного педагогічного університету:
- Т.С. Капітула (kapitulatat@gmail.com) – підрозділ 4.1.
- від Донецького юридичного інституту МВС України:
- к.е.н., доц. О.П. Гузенко (reginaguzenko2015@gmail.com) – підрозділ 2.4.

Під заг. ред. д.е.н., проф. О.Б. Чернеги

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ПІДПРИЄМНИЦТВА: СУЧАСНИЙ
ТЕОРЕТИЧНИЙ
ДИСКУРС**

МОНОГРАФІЯ

Формат 60x84/16. Папір друк. №2. Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк. арк. 12,35.

ПП «Магнолія 2006»

м. Львів-53, 79053, Україна, тел.(050)370-19-57

e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва «Магнолія 2006»